

Egy középkori kereskedő-polgár emlékei

*Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról.
Fordította, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta
Skorka Renáta**

(História könyvtár. Elbeszélő források 1.)

História Alapítvány – MTA TTI, Budapest, 2008. 444 oldal.

Az utóbbi évek történeti irodalmában szinte már közhelyszámba menő megállapítás, hogy Luxemburgi Zsigmond személye, magyar, német és cseh királysága, valamint német-római császársága a középkorászok figyelmének középpontjába került az elmúlt két évtizedben (igaz, Magyarországon már ennél jóval korábban). Mint ahogy az is, hogy ezen újabb kutatások a „hosszú ideig a történelemszociológia mostohagyermekének számító”,¹ és tévesen megítélt uralkodót² fokozatosan rehabilitálták, aki „így végre elfoglalhatta az őt joggal megillető helyet a középkor kivételes személyiségei között”.³ E megnövekedett érdeklődés bizonyítéka számos tanulmány és kötet mellett⁴ a Luxemburg-mecenatúrájának emléket állító kiállítás (*Karl IV. Kaiser von Gottes Gnaden: Kunst und Repräsentation des Hauses Luxemburg 1310–1437*),⁵ amelynek előbb – 2005-ben – a New York-i Metropolitan Museum, majd 2006-ban a prágai vár adott helyet, illetve a budapesti Szépművészeti Múzeum és a luxemburgi Musée National d’Histoire et d’Art 2006-ban rendezett közös kiállítása (*Sigismundus rex et imperator*)⁶ is. Az utóbbi előkészítéseként 2005-ben Luxemburgban nemzetközi konferencia foglalkozott Zsigmond uralmának különböző vonatkozásaival,⁷ amelyet 2007-ben két, egy Nagyváradon (*Sigismund de Luxemburg și timpul său*), és egy Brnóban (*Kaiser Sigismund (†1437) – Herrschaftspraxis, Urkunden und Rituale*)⁸ rendezett tudományos találkozó követte. S hogy a témát övező figyelem továbbra sem lankad, mi sem jelzi jobban,

* Az Arcanum Kiadó gondozásában 2009 áprilisában megjelent *Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról* című CD-n található szöveg nem egyezik meg a fordítás könyv formátumban megjelent végső változatával.

¹ Frenken 2007.

² Hoensch 2000: 9.

³ Dvořáková 2009 [2003]: 15.

⁴ Többek között lásd Wefers 1989; Baum 1993; Beinhoff 1995; Hoensch 1996; Kavka 1998; Kintzinger 2000; Dvořáková 2009 [2003].

⁵ A kiállítás katalógusára lásd Fajt (Hrsg.) 2006.

⁶ A kiállítás katalógusára lásd Takács (Hrsg.) 2006.

⁷ Lásd Uhrmacher 2005. A konferencia előadásait tartalmazó kötetre pedig Pauly – Reinert (Hrsg.) 2006.

⁸ Lásd Schenk 2008. A konferenciakötet előkészületben.

mint hogy Konstanz városa a zsinat 600. évfordulója alkalmából 2014 és 2018 között nagyszabású rendezvénysorozatnak ad majd otthont.⁹

A Luxemburgi Zsigmonddal foglalkozó kutatónak viszonylag jó forrásadottságokkal rendelkező korszakkal és területekkel van dolga. Magyarországon és külföldön egyaránt több, egymással párhuzamosan futó projekt célja, hogy hozzátegyen valamit az ezen időszakban keletkezett, illetve az erre a korra vonatkozó, szinte mérhetetlen mennyiségű okleveles anyag feldolgozásához,¹⁰ de a palettáról a narratív források tudományos igénygel történő elemzése sem hiányzik. Ezek közül talán a legfontosabb a király szolgálatában hosszú éveket eltöltött mainzi polgár, Eberhard Windecke Zsigmond-biográfiája.¹¹ Emlékirata korának kiemelkedő történetírói teljesítményei közé sorolandó, hiszen a késő középkorban nem keletkezett más olyan krónika, amely egy német-római király, illetve császár életének bemutatását választotta volna témájául, s ezzel „az uralkodó életét a birodalom és Európa történelmének kontextusába helyezte”.¹² Nem véletlen, hogy ez a mű áll a mainzi egyetem több projektjének is a középpontjában: a német kutatók 2003 és 2008 között *Deutsche Forschungsgemeinschaft* (DFG)-projekt keretében (*Eberhard Windecke und sein ‚Buch von Kaiser Sigmund‘. Die Darstellung von Herrscher und Reich im früheren 15. Jahrhundert*) gyűjtötték a szerző személyére és életére vonatkozó információkat, és foglalkoztak a krónika kézirati hagyományának rekonstruálásával. Az alapos és körültekintő kutatásnak, és persze némi szerencsének köszönhetően Prof. Dr. Joachim Schneider 2004-ben Írországból rábukkant a mű egyik eddig lappangó, röviddel Windecke halála után az elzászi Diebold Lauber műhelyében illusztrált kéziratára.¹³ Jelenleg a szöveg újabb, kritikai kiadásán dolgoznak,¹⁴ de a munka alapvető forrásként szolgál egy másik téma, a történetírás és a késő középkori politikai kultúra viszonyának (*Geschichtsschreibung als Zeugnis der politischen Kultur im Spätmittelalter*) tanulmányozásához is.

Amint az a fentebb elmondottakból talán meggyőzően kiderül, Eberhard Windecke emlékirata, amelynek fordítására Skorka Renáta, az MTA TTI tudományos segédmunkatársa vállalkozott, alapvető forrás a 15. század eleji Európa történelmének tanulmányozásához. Windecke nem csak a korszak fontosabb eseményeiről, mint például a százéves háborúról, a konstanzi zsinatról, az itáliai és a huszita háborúkról, vagy a Lengyel Királyság és a Német Lovagrend

⁹ http://www.konstanzer-konzil.de/cms/front_content.php?idcat=3&lang=1 (Letöltés: 2009. július 24.).

¹⁰ A Zsigmond uralkodása alatt kiállításra került oklevelek regesztá formájában való megjelentetését vállalta az immár két évtizede változó keretek között, de folyamatosan működő magyar Zsigmondkori Oklevéltár Kutatócsoport, amíg az Osztrák Tudományos Akadémia Középkor-kutatási Intézetének *Regesta Imperii* munkacsoportja (*ÖAW Institut für Mittelalterforschung, Arbeitsgruppe Regesta Imperii*) az uralkodó német királyként, majd császárként kiadott okleveleknek regesztázását tűzte ki célul.

¹¹ A műfajra vonatkozóan lásd lentebb, valamint Skorka 2009.

¹² Schneider 2006: 433.

¹³ Schneider 2005.

¹⁴ A projekt munkacíme: *Reichshistoriographie zwischen Heimatstadt und Königshof: Die Chronik des Eberhard Windecke aus Mainz*.

viszáljának egyes epizódjairól számol be, de segítségével „betekinthetünk Németalföld, a Római Birodalom és Itália fejedelmi udvaraiba, részt vehetünk [...] a birodalmi gyűléseken, [...] kedvünkre olvashatjuk, hogy a husziták milyen alapelvek és tanok mentén képzeltek el a katolikus egyház megújulását, [...] s európai utazásunk végén a Földközi-tenger arabok uralta keleti medencéjén, és a mamelukok Egyiptomán át megérkezhetünk Jeruzsálembe, ahol a zarándokok és a ferences barátok társaságában résztvevői lehetünk a Szent Sír-templomban tartott hagyományos húsvéti körmenetnek” (14.).

A mainzi kereskedő emlékiratát, mint azt maga írja, „fejedelmek és más urak sürgető kérésére” (19.) mondta tollba szolgájának, „nünnbergi Henriknek szóról szóra, pontról pontra német nyelven” (19.) – a 357. fejezet tanúsága szerint 1437 körül.¹⁵ Az, hogy Windecke tulajdonképpen „botcsinálta” történetíró, nem csak a műfaj meghatározásánál állítja nehézségek elé a kutatót. A lendületes, talán lazának is nevezhető stílus visszaadása nagyfokú rugalmasságot követel a fordítótól, ugyanakkor a rengeteg pontatlanság, tévedés, az időben való ide-oda ugrálás nagyon is aprólékos munkára kényszeríti. Nem véletlen, hogy a 381 *caputot* a fordító 1130 – kis részben fordítástechnikai kérdéseket érintő, döntően azonban a történeti adatok korrigálását, pontosítását célzó – jegyzettel látta el.

A krónikát Johann Gustav Droysen óta a kutatók aposztrofálták már „koncepció nélkülinek”,¹⁶ „nyitott szerkezetűnek (*offene Werkstruktur*)”¹⁷ és „szerkezet nélkülinek”¹⁸ egyaránt. És valóban, a mű egyes részeit a puszta asszociáción túl nemigen kapcsolja más egymáshoz. Így például a 32. *caputban* Zsigmond testvérének, Vencelnek a haláláról értesül az olvasó (37.), valamivel később, az 59. fejezet elején (54.) viszont váratlanul a „Zsigmond római király megbékél Vencel cseh királlyal” mondattal találkozunk. Következő fejezetekben (59–65.) azonban kibékülésről nem esik szó: Windecke „mindössze” Vencel azon manifesztumát idézi, amelyben az a Zsigmondtól elszenvedett károkat sorolja fel. Jól példázza Windecke koncepciótlanságát az is, hogy míg közvetlenül az említett *caputok* előtt az észak-itáliai politikai helyzetet bemutatván egy Lancelotto nevű férfi sorsáról emlékezik meg (58. fejezet), utána rögtön a konstanzi zsinat eseményeire tér át. Hasonló asszociatív kapcsolások a műben lépten-nyomon előfordulnak, így egy idő után már aligha lepődik meg bárki is azon, ha az Azincourt-i csata említését követően (89–90. fejezet) egyszer csak egy 120 tonnás bálna elejtéséről olvashat (91. fejezet). A szerkesztés és a koncepció hiányát mutatja az is, hogy Windecke több alkalommal hivatkozik dokumentumokra, illetve utal eseményekre (22., 157., 170., 236., 266. fejezet), amelyekről „alább” kíván szót ejteni, s amelyek később mégis kimaradtak az emlékiratból.

¹⁵ „Mindezt pedig akkor mondom tollba, amikor Krisztus születésének 1437. esztendejét írják”; illetve „Mindez azonban az 1437. évben íratik” (312.).

¹⁶ Droysen 1857: 151.

¹⁷ Johaneck 2006: 152.

¹⁸ Skorka 2009: 1.

Ugyanakkor valószínűleg épp ennek a „spontaneitásnak” köszönhető a megannyi értékes részlet és anekdota, amelyeknek egy „mintaszerűen” szerkesztett krónikában talán nem is – vagy legalábbis ilyen formában nem – jutott volna hely. Windecke elejtett megjegyzései alapján az olvasó képet alkothat Luxemburgi Zsigmond jelleméről, természetéről, szokásairól, de alkalma nyílik megismerni Windecke életének főbb állomásait is. Betekintést nyerhet az uralkodói hétköznapiak – a királyi fogadások, a fényűző ajándékok (14–16., 79., 81. fejezet), a vadászatok (92. fejezet), vagy épp a vizahalászat (93. fejezet) – világába, hallhat a mindig pénzsűkében levő uralkodó zálogügyleteiről, a Zsigmond elleni merényletkísérletekről (56., 70., 95., 100. fejezet) éppúgy, mint Milánó urának a férfiak iránti vonzalmáról (96. fejezet). S megtudhatja azt is, hogy a felséges úr bizony nem mindig viselkedett uralkodóhoz méltón, és nem mindig válogatta meg a szavait sem. Amikor az angol királytól kapott, és a szükségben Brügge-ben (szokás szerint) elzálogosított ajándékok és ékszerek kiváltására került sor, Windecke sürgető kéréseire Zsigmond „hirtelen haragra gerjedt, és megfenyített[te a mainzi kalmárt], hogy megbecsteleníti” az anyját. Igaz, „ugyanezen haragjában [...] adott négyezer-ötveneg koronát és egy levelet arról, hogy a lübecki kereskedők küldjenek a brügge-ieknek további kilencezer rajnai aranyat” (72.).

A Wilhelm Altmann 1893-as kritikai kiadása¹⁹ alapján készült, és a *História Könyvtár Elbeszélő Források* újonnan induló sorozatának első köteteként jelent Windecke-krónika pontos, ugyanakkor a mű hangulatát maradéktalanul visszaadó, a szöveg említett nehézségei ellenére is könnyen olvasható fordítás. A munka nagy erénye, hogy a fordítónak sikerült a Windeckénél általában torzult formában szereplő magyar személyneveket azonosítania. Ezek – az eredeti szövegben előforduló névváltozatokkal és természetesen a többi személynévvel együtt – a kötet végén külön személynévmutatóban is kiemelésre kerültek. Hasonló a helyzet a magyarországi földrajzi- illetve helynevekkel is (17.), míg a cseh tulajdonnevek esetében ez a munka még várat magára. A kötet végén található kétoldalas bibliográfia ugyan érdekes ízelítőt nyújt a Zsigmondra és a Zsigmond-korra vonatkozó szakirodalomból, „funkciója” azonban a recenzió írója számára nem teljesen világos. A kutatók számára az itt helyet kapott 21 (a forráskiadásokkal együtt 27) tétel – különösen a konkrétan Windeckére, és a műre vonatkozó munkák tekintetében – bizonyosan kevés, míg a fordítást nem tudományos igénnyel forgatók a Zsigmond-itineráriumokat, Magyarország világi archontológiáját vagy a *Lexikon des Mittelalters* köteteit aligha fogják kézbe venni.

A bevezető rövid áttekintést ad a mainzi kereskedő életéről (7–12.), a mű keletkezési körülményeiről, annak főbb jellemzőiről (12–16.), a Windecke által felhasznált forrásokról (16–17.) és kitér a szövegvariánsok²⁰ és a kézirati hagyomány problematikájára (17.). E helyütt mindössze azt szeretnénk megjegyezni, hogy talán érdemes lett volna Windecke személyét kontextusba helyezni is

¹⁹ Altmann 1893.

²⁰ A Windecke-kéziratok listáját lásd <http://www.handschriftencensus.de/werke/1958> (Letöltés: 2009. július 24.).

bemutatni, vagyis kitérni arra, milyen szerepet játszott tulajdonképpen a (dél-) német kereskedelmi és gazdasági életben, illetve – döntő részben az így szerzett tapasztalatainak, kapcsolatainak és pozíciójának köszönhetően – Zsigmond környezetében. Ugyanakkor utalni kell arra, hogy a bevezetőben érintett kérdésekkel Skorka Renáta részletesebben „A kalandor krónikás – Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról” című PhD-disszertációjában foglalkozott, s ebben Windecke itineráriuma mellett egy, a krónikásra vonatkozó, eddig fellelt iratok magyar nyelvű regesztáit tartalmazó okmánytár is helyet kapott.

Windecke művének megítélése éppen olyan ambivalens, mint Luxemburgi Zsigmondé. Ottokar Lorenz a 19. században igencsak leszedte a keresztvizet Windeckéről és az emlékiratról, és azt egyszerűen „a mainzi tőzsdéspekuláns éves pénzügyi beszámolójaként” emlegette.²¹ Peter Johanek viszont okkal mutatott rá, hogy a történész a munka pontatlanságai és megbízhatatlansága ellenére minduntalan arra kényszerül, hogy hivatkozzon a könyvecskére,²² vagy ahogy azt maga Windecke nevezte, „*das keiser Sigismundus-büch und was bi sinem leben eins teils gescheen ist* (Zsigmond császár könyve, s az életében történt dolgok egy részének elbeszélése” (337.).²³ A krónika valamelyest betölti a „valódi” udvari történetírás hiánya okozta űrt, amennyiben az nem más, mint „egy könyv [Zsigmond] politikájáról [...], amelynek – Windecke szándéka szerint – a tehetséges és erényes uralkodó dicsőségét és emlékét kell megőriznie”.²⁴ A 381 fejezet ugyanakkor egyben a szerző biográfiája is: saját – azaz a délnémet polgárság és városi elit befolyásos, uralkodóbarát köreinek – világa és tettei ugyanolyan súlyllyal kerültek megörökítésre, mint a császáré. Ezt a rendkívül színes, életteli narratívát veheti most, Skorka Renátának köszönhetően, kezébe az olvasó.

Kondor Márta

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Altmann, Wilhelm 1893: *Eberhard Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*. Berlin.
- Baum, Wilhelm 1993: *Kaiser Sigismund. Hus, Konstanz und Türkenkriege*. Graz.
- Beinhoff, Gisela 1995: *Die Italiener am Hof Kaiser Sigismunds, 1410–1437*. Frankfurt am Main.
- Droysen, Johann Gustav 1857: Eberhard Windeck. *Abhandlungen der philologisch-historischen Classe der sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften* (3.) 149–229.
- Dvořáková, Daniela 2009 [2003]: *A lovag és királya. Stiborci Stibor és Luxemburgi Zsigmond. Képek és történetek egy középkori magyar nemes életéből*. Pozsony. [Első, 2003-as szlovák kiadása: *Rytier a jeho král. Stibor zo Stiboric a Žigmund Luxemburský*. Budmerice.]

²¹ Lorenz 1886: 294–301.

²² Johanek 2006: 145.

²³ Altmann 1893: 449.

²⁴ Johanek 2006: 145.

- Fajt, Jiri (Hrsg.) 2006: *Karl IV. Kaiser von Gottes Gnaden. Kunst und Repräsentation des Hauses Luxemburg 1310–1437*. München.
- Frenken, Ansgar 2007: Rezension zu: Sigismund von Luxemburg. Ein Kaiser in Europa. (lásd Pauly, Michel – Reinert, François (Hrsg.) 2006) *H-Soz-u-Kult*, 24.01.2007. Interneten: <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/2007-1-054> (Letöltés: 2009. július 24.).
- Hoensch, Jörg K. 2000: Schwerpunkte der Sigismund-Forschung nach 1945. In: Schmidt, Tilman – Gunst Péter (Hrsg.): *Das Zeitalter König Sigmunds in Ungarn und im Deutschen Reich*. Debrecen, 9–28.
- Hoensch, Jörg K. 1996: *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437*. München.
- Johanek, Peter 2006: Eberhard Windecke und Kaiser Sigismund. In: Pauly – Reinert (Hrsg.) *Sigismund von Luxemburg. Ein Kaiser in Europa. Tagungsband des internationalen historischen und kunsthistorischen Kongresses in Luxemburg, 8–10. Juni 2005*. Mainz, 143–155.
- Kavka, František 1998: *Poslední Lucemburk na českém trůně*. Praha.
- Kintzinger, Martin 2000: *Westbindungen im spätmittelalterlichen Europa. Auswärtige Politik zwischen dem Reich, Frankreich, Burgund und England in der Regierungszeit Kaiser Sigimunds*. Stuttgart.
- Lorenz, Ottokar 1886: *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter seit der Mitte des 13. Jahrhunderts*. Bd. 1. Berlin.
- Pauly, Michel – Reinert, François (Hrsg.) 2006: *Sigismund von Luxemburg. Ein Kaiser in Europa. Tagungsband des internationalen historischen und kunsthistorischen Kongresses in Luxemburg, 8–10. Juni 2005*. Mainz.
- Schenk, Gerrit Jasper 2008: Tagungsbericht: Kaiser Sigismund (†1437) – Herrschaftspraxis, Urkunden und Rituale / Císař Zikmunda (†1437) – Vládní praxe, listiny a rituály. Brno, 2007 Dezember 6.-8. *H-Soz-u-Kult*, 31.01.2008. Interneten: <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/tagungsberichte/id=1861> (Letöltés: 2009. július 24.).
- Schneider, Joachim 2005: Das illustrierte 'Buch von Kaiser Sigismund' des Eberhard Windeck: Der wiederaufgefundene Textzeuge aus der ehemaligen Bibliothek von Sir Thomas Phillipps in Cheltenham. *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* (61.) 169–180.
- Schneider, Joachim 2006: Herrschererinnerung in Text und Bild: Zu Besonderheiten des wieder aufgefundenen illustrierten Exemplars von Eberhard Windeckes Sigismund-Buch. In: Takács (Hrsg.) *Sigismund – Rex et Imperator. Kunst und Kultur zur Zeit Sigismunds von Luxemburg 1387–1437*. Mainz, 433–437.
- Skorka Renáta 2009: *A kalandor krónikás – Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról*. (Ph.D. disszertáció) Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Budapest.
- Takács Imre (Hrsg.) 2006: *Sigismund – Rex et Imperator. Kunst und Kultur zur Zeit Sigismunds von Luxemburg 1387–1437*. Mainz.
- Uhrmacher, Martin 2005: Tagungsbericht: Sigismund von Luxemburg, König von Ungarn und Kaiser, 1387–1437. Luxemburg, 2005 Juli 8.-10. *H-Soz-u-Kult*, 21.09.2005. Interneten: <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/tagungsberichte/id=874> (Letöltés: 2009. július 24.).
- Wefers, Sabine 1989: *Das politische System Kaiser Sigmunds*. (Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz, Abteilung Universalgeschichte 138.) Stuttgart.